

4.2. Действеният модернизъм: от Хегел към Маркс

Онези, които решават, че Просвещението е реализирано поне в Европа, застават под знамето на либерализма, търсейки начини за закрепване на постигнатото. Фактически либералният модернизъм става идеология на реда, обявен за разумен. Онези, които заемат позицията, че просвещенският проект не е реализиран, се заемат с осъществяването му, но с други средства. Това е поставено като задача пред една нова обществена сила, която става носител на социалистическите идеи. Тази сила, чийто "призрак броди из Европа", си поставя за цел да осъществи истинския Просвещенски проект в идеята за социализма.

Социалистическата идея от XIX в. е наследникът, макар и не единственият, на просвещенския модернизъм. Корените на социалистическата идея е в разработваните още през Ренесанса и Просвещението социални утопии. Тези утопии също произтичат от търсенето на рационалното общество. Т. Мор си поставя за цел да опише "най-добрата уредба на държавата и новия остров Утопия". В "Градът на слънцето" на Т. Кампанела върховният управител, който е и висш арбитър, е Метафизикът, философът¹. Тази идея е пряко продължение на Платоновата "идеална държава" - "царството на философите". В мечтаната държава на Кампанела длъжностните лица представят науките и изкуствата и са израз на рационалната подредба на обществото.

Социализмите в началото на XIX в.

Индустриализацията на Европа през XIX в., развитието на науките създават основата за все по-широката вяра във възможностите на разума и волята да преобразува света. Социалистическите мислители си поставят именно тази задача - светът да се преобразува целенасочено, с помощта на разума. Според **Сен Симон** политическите решения в новото общество "могат да бъдат само резултат от научни доказателства...", той търси рационална обществена организация². **Шарл Фурие** настоява върху идеята, че една силна и "просветена" власт е основният инструмент за създаване на "новия свят": "...в момента, в който някой учредител ще се заеме да направи опита, възвестяващ края на цивилизования строй и възцаряването на щастливата човешка участ"³. Развитието на социалистическата мисъл става по-интензивно след Френската революция - рационалното общество се оказва неосъществимо и мислителите си задават въпроса, защо е така. Най-общият отговор на социалистите утописти е, че революцията в крайна сметка не е осъществила царството на разума и се заемат да намерят "истинския път" - преодоляването на току-що роденото буржоазно общество. Това пак е мислимо чрез революция - т. е. по пътя на пълното осъществяване на модернизкия антитрадиционализъм. Отново се възражда идеята за "tabula rasa". Най-добре я изразява **Робърт Оуен**, според който революциите от средата на XIX век показват "разпадането на старата неразумна система" и поставят "началото на най-великата промяна в историята на народите по света, на прехода от най-неразумната система... към разумната система"⁴. "Разумната обществена система" е невъзможна, ако "цялата обществена система не бъде коренно променена както по принцип, така и на практика"⁵.

Терминът "социализъм" се появява в текст на френския политик, последовател на Сен-Симон Пиер Лъору.⁶ Но тогава споделящите социалистически идеи са наричани "новатори" или "социални реформатори".

¹ Кампанела, Т. *Градът на слънцето*. С., 1971, с. 37.

² Сен Симон. *Писма на един гражданин на Женева до неговите съвременници*. С., 1972, с. 106.

³ Фурие, Ш. *Новият свят*. С., 1975, с. 237

⁴ Оуен, Р. *Революцията в съзнанието и практиката на човешкия род или предстоящият преход от неразумност към разумност*. С., 1980, с. 28.

⁵ Пак там, с. 25

⁶ Вж. *Nouvelle histoire des idées politiques*, p.246.

Социалната реформа, първоначално мислена като резултат от пряка организация на обществото без помощта на държавата, е основната цел на социалистите от първата половина на ХІ век. Още тогава става дума за синтез на знание и практика: това се вижда в социалните експериментални градове-моделни - фаланстерите на Шарл Фурие, икардийските колонии на Емил Кабе или колонията на самия Пиер Лъору. Там социалната реформа се прилага пряко, без да минава през политиката. Крайната цел е действително равенство, доколкото за социалистите ограниченото политическо равенство е недостатъчно.

Социализмът от първата половина на ХІХ в. (най-вече през 1830-те и 1840-те години) е наследник на няколко основни идеи на Просвещението и на революцията, на които се опитва да намери нов, модерен синтез:

- вяра в прякото действие (материализъм);
- вяра във вродената доброта на човека (като Русо);
- вяра във всемогъществуването на Разума (като Дидро);
- вяра в прогреса (като Кондорсе).

Неуспехът на преките социални експерименти, както и на революциите от 1848–1849 г. в Европа радикализира социалистическия мисъл. От една страна, държавата застава все повече в центъра на интереса на социалистите: от нея се изискват реформи, активна социална политика и разширяване на политическото равенство (всеобщо избирателно право). От друга страна засилва позициите си комунизмът, възникнал като радикално течение в рамките на социализма. Постепенно комунизмът се разграничава от социализма, а революцията започва да се противопоставя на реформата. До голяма степен социалистите от първата половина на ХІХ в. са и радикални либерали: за тях бедният не може да бъде свободен, а мизерията е опора на потисничеството.

Ранните социалисти са и просветители - новият социален ред е постижим с интелектуална, социална и политическа реформа, която да убеди богатите, че е в техен интерес да помагат на бедните. Реформата цели постигането на равенство в едно неравно общество, т. е. по същество изисква подпомагане на необлагодетелстваните:

- чрез действително всеобщо избирателно право;
- чрез система за професионално представителство на работниците;
- чрез всеобщо светско и безплатно образование, което да престане да бъде привилегия;
- чрез равенство на мъжете и жените (най-вече в дома и работата).

Общото за всички социалисти по това време е доверието в народа, но същевременно и съзнанието, че народът е неук и лесно може да бъде подведен от крайни демагози. Социалистите, изцяло в парадигмата на Просвещението, се заемат да бъдат модерните проповедници, които да разбудят и активизират народа.

Социалистическият мисъл от началото на ХІХ в. се опитва да възроди модернисткия активизъм - обществото трябва да бъде коренно променено целенасочено действие. За да бъде доведена докрай реформата, става необходима нова философия на действието, която да бъде квинтесенцията на модерния дух - едновременно запазваща постиженията на Просвещението и преодоляваща неговия утопичен схематизъм в областта на политиката.